

Az ember, aki látta a mindenható Isten arcát, és beszélt Vele

Részletek Jovan Grunčić avagy Gruncsity János magyarországi délszláv
tanító emlékirataiból

Elérkezett 1956. október 23. Ismét veszély fenyegeti országunkat. Elegendem van mindenkől: háború, forradalom, börtönök, haláltáborok. Békés életre vagyom, de az ördög nem alszik. A forradalom hullámai Battonyára is eljutottak. Tüntetések, sztrájkok, tisztességes emberek számára idegen fogalmak. Battonya szinte teljes lakossága tüntet. Barátaim és ismerőseim a tüntetők soraiból szememre hányják, hogy „Mi van veled? Talán nem tudod, hogy itt a helyed közöttünk? Eddig bátor harcos voltál, s most gyáva fráter lettél?” Ezek a kilengések hidegen hagytak, de azért elgondolkodtam a történéseken. A Rákosi-rendszer borzalmas abroncsa szétszakadt. Az elkerülhetetlen felkelést a magyar nép legjobbjai, írók, politikusok, egyetemisták készítették elő, a Petőfi Körrel és az egész magyar nép haladó erőivel. Én is csatlakoztam a tüntetőkhöz. Jobban körülnézve láttam csak, hogy nemzetiségeink közül senki sincs közöttünk. Nem baj, ez most nem fontos.

Ez a forradalom a Rákosi-rendszer leváltása érdekében robbant ki. Nem emlékszem, hogy valaha is lett volna annyi ember börtönben, mint most. Egy hét leforgása alatt a Rákosi-rendszer eltűnt. A nép forradalma győzött. Kinyíltak a börtönök és a gyűjtőtáborok ajtajai.

Nagy Imre vezetésével új magyar kormány jött létre. Nyugatról visszatértek a horthysták és más nem kívánt személyek. A forradalom sokat veszített eredeti értelméből, és beszennyeződött. Értelmetlen és zűrzavaros helyzet alakul ki. Nem tudni, ki iszik, és ki fizet. Egyesek Nyugatról, mások Keletről kérnek segítséget. November 4-én megérkezik a második orosz erősítés. Ádáz harcok folynak sok helyen az országban, főleg Pesten. Nagy Imre kormányának több tagja, a családtagokkal együtt, a jugoszláv követségen kapott menedéket. Új magyar kormány jött létre Kádár János vezetésével. Kádár Jánossal Rákosi alatt együtt voltam a Markó utcai börtönben. December vé-

gégig a forradalom bukása is befejeződött. Aztán Nagy Imrét Romániába hurcolták, onnan meg, ki tudja? Ennyit, egészen röviden, ezekről az eseményekről. Én onnan folytatom mondanivalómat, ahol annak idején éltem és dolgoztam, vagyis Battonyáról.

Ha már belekeveredtem ebbe a nagy tumultusba, az volt a célom, hogy megtartsuk a rendet és a fegyelmet. Mert mi történt volna, ha a forrófejűek felülkerekedtek volna? A kezdetek kezdetén, amikor forradalmi vezetőséget választottunk, ismertettem a népnek a véleményét a forradalommal kapcsolatban. Ebben a helyzetben, amíg az ideiglenes kormány meg nem alakul, legfontosabb megőrizni a hidegvérűséget, fenntartani a rendet és a fegyelmet. Az én politikám pedig a béke és az igaz szocializmus politikája. Véleményem szerint ezen az úton halad Jugoszlávia is. A választási gyűlésen az összegyűlt nép is ezt a politikát helyezte. Egyhangúlag a battonyai Forradalmi Bizottság titkárának választottak. Elnöknek pedig Jenei János tanárt választottuk meg. A szélesebb körű vezetőség harminc tagból, a végrehajtó bizottság pedig öt tagból állt. A vezetőségnek két nemzetiségi tagja volt: Trucán József agronómus és ifjabb Bányás Mihály. A többi tag magyar ajkú volt. Ezután néhány hétre (sic!) összegyűltek a dél-magyarországi népek küldöttei Mezőkovácsházán, ahol megválasztottuk a mezőkovácsházi és a dél-magyarországi járás vezetőségét. Ezen a gyűlésen a járási forradalmi bizottság elnökévé választottak. Titkára pedig Tóth István egyetemista lett. A többiekre már nem emlékszem. Én nem akartam ezt az igen nagy felelősséggel járó tisztséget vállalni, mert a múltból szomorú tapasztalatom volt. Ellenben nem tudtam ellenállni a tömeg akarátának, főleg az ismerősöknek, akik tőlem vártak eredményes munkát. Ezután munkához láttunk. A nép szigorúan azt követelte, hogy a vezetőket azonnal váltsuk le. A tömeg nagy meglepetésére a bűnös és népellenes egyének le lettek váltva. Azok viszont, akik nem követtek el a nép ellen nagyobb bűnt, állásaikban maradtak. Az iskolákban is történtek leváltások, ott, ahol a tanári kar követelte azt. A téeszekben is hasonló volt a helyzet, de itt kevés változás történt. Nekik akarátuk szerint lett hagyva, ahogy ők azt jónak látták, úgy is csinálták. Egyesek kiléptek a téeszcsoportokból, mások pedig beléptek. A pálinkafőzdében is a jó csöppek kedvelői szerint intéződött a helyzet. Az előző vezetőségi tagokkal igyekeztünk megértésre jutni, amit nagyjából el is értünk, azonban egyesek durvábban viselkedtek az új emberekkel szemben, mint azelőtt. Abszolutista módon viselkedtek. Ezek az emberek a nép söprűjével lettek kisöpörve. Legtöbbet azon dolgoztam, hogy retorzióra és durvaságra ne kerüljön sor. Minden időnket arra fordítottuk, hogy Békéscsabán az illetékesekkel tárgyaljunk, és hogy a szovjet és a magyar tisztok együttműködését minél jobban kiépítsük. Ebben nagy sikerünk is volt. Egyetlen kilengés sem történt, egyik részről sem. Igen eredményes tárgyalásokat folytattunk a Kádár-

kormány tiszántúli megbízottjával, Birkás Imrével. Ezeken a tárgyalásokon a rákosisták is részt vettek. A mi nézeteink minden téren megegyeztek Birkás nézeteivel. A Rákosi-rendszer maradványai is hasonlóan nyilatkoztak, azzal a megkötéssel, hogy továbbra is ők maradjanak az abszolutista uralkodók. Ez a népnek egyáltalán nem tetszett, hiszen éppen ezért kelt föl ellenük. Birkás Imrével megbeszéltük, hogy amikor a helyzet azt megengedi, elmegyünk Kádár elvtárhoz, hogy a jugoszláv kisebbségi ügyeket összhangba hozzuk. Kádár elvtárs meghívását Jugoszláviában kaptam meg, később. Erre a találkozóra nem került sor, mert nem mentem vissza Magyarországra, elsősorban azért, mert a rákosista maradványok nagymértékben uralkodtak az országban. Megtudtam azt is, hogy a rákosisták országos körözést adtak ki ellenem, s hogy harmadszor is halálra ítélték, ezúttal máglyahalálra.

Időközben rákosista egyének a Szovjetunió katonáival többször is behatoltak Battonyára, és kilengéseket követtek el. Az ilyen eseteket nehéz volt összeegyeztetni a megegyezéseinkkel. Szinte művészet volt a nép szörnyű elkéseredését, idegállapotát lecsillapítani, és békés mederben tartani. Csupán néhány ilyen eset: Egy alkalommal, amikor állig felfegyverkezve rákosisták és orosz katonák behatoltak községünkbe, a mi egységeink, amelyek a környező települések lakóiból tevődtek össze, mind Battonyára jöttek. Ez az összecsapás vér nélkül ért véget. Egy kb. tizennégy éves gyermek, orosz

automata puskával a kezében (a környékbeli rendőri és katonai egységek is a nép kezében voltak) így szólított meg: „Bácsi, bácsi, azt mondják, maga a mi parancsnokunk. Látja, mi van nekem? Engedje meg, hogy az orosz tankokra tüzeljek.” Amikor hallottam, hogy mit akar, közelebb hívtam, és azt mondtam neki: „Fiam, ne csináld azt most. Amikor itt lesz az ideje, majd én szólok neked.” „Jól van, jól van... Szót fogadok a bácsinak, de tudja meg...” És itt egy sor káromkodás következett. És elment. Egy másik eset: Nemsokára ezután egy kb. ötvenéves munkásember jött oda hozzám, és azt mondja: „Néptárs! (Ez volt a mi megszólításunk a forradalom idején.) Megtudtam, hogy maga a mi parancsnokunk. Látja, magam köré tekertem ezeket az aknákat és gránátokat. Engedje meg, hogy az orosz tank alá feküdjek, és megsemmisítem...” Nem hallgattam végig mondanivalóját,

Az 1956-os forradalomban Gruncsity János a román határ közelében fekvő Battonyának a forradalmi parancsnoka volt. 1956 szilveszterén szökött át többedmagával Jugoszláviába. Mindezt leírja önéletrésében, amelyet fénymásolt A3-as formátumú papíron nem sokkal halála előtt adott át nekem. Neve szerepel a recski foglyok névsorában, innen kotorta elő Hornyik. Az 1989/90-es fordulat idején új magyar magán hetilap jelent meg a Vajdaságban. Talán emlékeznek még az olvasók a *Naplóra*. Ennek a szerkesztőségébe jártam be annak idején egyre gyakoribb rendszerességgel, és a bérelt szerkesztőségi lakás mellett lakott János bácsi. Ma sem tudom, miért éppen nekem adta ezt a kéziratot. Fogalmam sincs, mivel érdemtelm ki a bizalmát. Valószínűleg több példányban is megvan ez az önéletrajzi írás, mivel én is „csak” fénymásolatot kaptam. Előbb szerbül – ő azt írta: szerb nyelven – írta meg, és azt fordította le aztán „kapásból” magyarra. Érezhette közelgő halálát, mert írja is, hogy sietett a fordítással.

mert látván végső elkeseredését, nem akartam, hogy még nagyobb dühbe jöj-
jön, félbeszakítottam mondanivalójában, és ezt válaszoltam neki: „Néptárs,
maga biztosan családos ember, talán gyermekei is vannak. Most ne tegye.
Ha eljön az ideje, én majd szólok magának.” Ezekre a jóindulatú szavaimra
mondott még valamit magában, és elégedetlenül távozott. Ezekre és a hason-
ló esetekre jól emlékszem, mert mélyen bevésődtek emlékezetembe. Csoszor
Miklóssal, a végrehajtó bizottság tagjával nagy nehezen megfékeztük egy
elkeseredett csoport kísérletét, hogy meggyűjtsa, azaz megsemmisítse a já-
rási és községi kataszteri irattárat és más fontos adminisztratív irattárakat.
Igen nehezen tudtuk megfékezni ezt az állig fölfegyverzett csoportot, éjjel
jöttek a tanácsházára, és a mi nyilvántartásunkban lévő azon személyeknek a
névsorát kérték, akiknek egy része a battonyai börtönben volt. Hogy ezeket
adjuk ki nekik. Még akkor éjjel kivégezték volna őket. Különbön azért voltak
bezárva, nehogy a nép felszámolja őket. Ezeknek a felfegyverzett emberek-
nek szavamat adtam, hogy a kért egyének a börtönben vannak, a mi őrségünk
vigyázza őket, a mi területünkön mi tartjuk fenn a rendet, és senkinek sem
engedjük, hogy a mi kompetenciánkba avatkozzon, amely, ebben a helyzet-
ben, a legbiztosabb garanciánk.

Ezután a helyi Forradalmi Bizottság elnökével, Jenei János professzor-
ral a börtönbe mentünk, hogy megnézzük, mi van az őrizetbe vett embe-
rekkel. Főleg párttagok és funkcionáriusok
voltak. Azt sem tudom, kinek a parancsára
lettek letartóztatva. Ott biztonságban vol-
tak, mert különben a nép szétroncsolta volna
őket. Amikor beléptünk a cellájukba, meg-
rémültek. Köztük volt Glück Mór öreg zsidó
bácsi, akinek a lakásán megtalálták a rej-
tett, illegális rádióállomást. Ezzel tartotta a
kapcsolatot kémkedési ügyekben a budapesti
ÁVH szerveivel. Akiket megismertem még,
ott volt Nemes István helyi párttitkár, Puja,
Plávkity, Nádaski, ezek valami pártfunkci-
onáriusok voltak. Emberi módon hozzájuk
szóltunk, lekezeltünk és elbeszélgettünk
velük. Jól emlékszem, többek között ezt is
mondtam nekik: „Megtudtuk, hogy önök itt
vannak. Azért jöttünk, hogy megtudjuk, mi
van magukkal, milyen a bánásmód, és hogy
van-e valami kérelmük.” Röviden még el-
mondtam nekik, hogyan kezdtem én börtön-
életemet Rákosi börtöneiben. És hogy nem

Tény, hogy Gruncsity Jánost – a kézirat ta-
núsága szerint – Magyarországon háromszor
ítélték halálra, évekig raboskodott, zöld-, il-
letve hóval borított fehér határon szökött át
Jugoszláviába, majd az 1989/90-es fordulat
után Jovan Gruncić a Szent Száva Párt ale-
nöke volt Újvidéken. Nem sokkal azt köve-
tően, hogy átadta nekem a kéziratot, meg is
halt. Felesége, battonyai román asszony, János
bácsi halála után elköltözött Újvidékről. Én
pedig ezt az eléggé nagy paksamétát ma-
gammal vittem 1993-ban előbb Solymárra, a
bérelt házba, majd két év múlva Piliscsabára,
a saját házamba, amelynek betonozott, száraz
pincéjében várt a sorsára. Ezt a különben va-
lóban száraz és biztonságos pincét többször
is árvíz öntötte el, és azt hittem, János bácsi
kézírata is elázott, mígnem a legutóbbi esetet
követő rendrakás során sértetlenül előkerült.
Tizenhárom évvel azután, hogy vándorútra
kelt, és olyan másfél évtizeddel János bácsi
halála után.

DORMÁN László jegyzete

szeretném, ha az velük is megtörténne. Elmeséltem nekik, milyen a helyzet az országban. Jeneivel együtt megígértem nekik, hogy mihelyt az országban jóra fordul a helyzet, hazamehetnek majd a családjukhoz. (Egy hét múlva mindannyian szabadlábba lettek bocsátva.) Ők is elmondták kéréseiket. Meleg takarókat és tiszta fehérneműt kértek, meg cigarettát, és azt, hogy feleségeik meglátogathassák őket. Ezt mind megígértük nekik. Az ellenőrzés után megparancsoltuk a fegyházparancsnoknak, hogy kérelmüket teljesítse. A következő cellában egy zsidó nő volt. Ha jól emlékszem, Braun Irén volt a neve. Ez a nő az események alatt bátran kijelentette, hogy mindazoknak, akik a rákosisták ellen voltak, a főtéren a néphős szobra körül lesz kiterítve a feje, Battonya község közepén! Battonya abban az időben járási székhely volt, kb. 20 000 főnyi lakossággal. Amikor a börtönőr kinyitotta ennek a hölgynek a celláját, a nő letérdelt, és kezet akart csókolni nekem. Nem engedtem meg neki, hanem megkérdeztem tőle, hogy van-e valami panasza vagy kérelme. Erre felállt, és azt mondta, hogy beteg, és hogy gyógyszert hozunk neki. Milyen gyógyszert szed, kérdeztem. Megmondta, és én megparancsoltam az őrnék, hogy azonnal hozzon neki. Hogy ezt is megemlítsen, a traktorállomás raktárosát, Vrányes Trajant, akit már említettem, hogy kizavart az irodájából, amikor munkaruha-vételezésre mentem hozzá stb. Most a község irodájában valami firkanca volt. Őt is le akarták váltani. Én azt mondtam az arra felhatalmazott bizottságnak: „Ne váltsák le, rokkant ember, fizikai munkát nem bír végezni, mi lesz vele.” És nem váltották le. Nagy meglepetés érte a községi titkárt, amikor e szavakkal fordultam hozzája: „Puskel elvtárs! Nyújtom baráti jobb kezemet. Maradjon a munkahelyén, és végezze tovább a munkáját.”

Egy másik eset. Járőreink jelentik, észak felől, Mezőkovácsháza irányából tankokkal és páncélkocsikkal orosz erők, velük rákosisták is közelednek Battonya felé. A kihelyezett hangszórók községszerte jelzik és hirdetik az eseményeket, illetve a riadót. Néptömegeink a központ felé vonulnak. A nem kívánt vendégek osztagaikkal a városunk központját és a rendőrlaktanyát minden ellenállás nélkül elfoglalták. A mi ifjúságunk a benzines üvegekkel, a nép könnyebb fegyverzettel, mindenki a saját helyén volt. Mindenáron meg kell fékezni az emberi gyarlóságot. Az összetűzést. Hacsak véletlenül is valaki valami kilengést, támadást kísérel meg, az oroszok szétrombolják városkánkat, sok ártatlan ember fog áldozatul esni. Igaz, ők sem fogják olcsón megúszni. A nép végtelenül elkeseredett. Harcra kész ifjúság, mindenféle fegyverzettel, megteszik a magukét. De kinek a javát szolgálja ez a hülyeség? Mi jót várhatunk ettől? December 7-e van. Ebben a felkelésben minden emberi gyengeség a végét járja. Gyorsan átgondolom a helyzetet, és megfogalmazom magamban a tervet. Közelemben vannak a munkatársaim is. Körülöttünk pedig néptömegek. Háborús a hangulat. Határozotam. Közlembb megyek vezetőségünk csoportjához: „Néptársak, én a bevonulók központjába megyek, okvetlenül beszélnem kell velük. Nem engedhetjük meg,

hogy összecsapás történjen, mert az katasztrófa lenne. Ki jön velem?” Valahányan szó nélkül maradtak. Nem baj. Egyedül megyek, ti maradjatok itt. A teendőket megbeszéltük, és én útnak indultam. A szolgálati revolveremet is itt hagytam, akkor még nem tudtam, miért. Amikor a parancsnokságukhoz érkeztem, minden további nélkül az igazi nevemen mutatkoztam be nekik. Semmi álcázás itt nem volt. Mindjárt láttam, hogy itt a fő szót a rákosista tisztak birtokolják. Én pedig azt hittem, hogy itt is az oroszok a fő muftik, de nem úgy volt. No, itt már nincs meghátrálás, legyen, aminek lennie kell. Bemutatkozó szavaim után elébem ugrik egy rákosista őrnagy. Hát ez a mi egykori rendőrparancsnokunk, Kalász Gyurka, aki már rég le volt váltva a kóbor oroszokkal történt kilengései miatt, és most egyszerre őrnagyi mun-dírban van. Megismert:

„Te vagy az a tanító, aki ezen a környéken az ellenforradalmat szervez-te?” „Én vagyok.”

„Gyere közelebb! A nép nevében le vagy tartóztatva! Te vagy a felelős mindenért, ami itt történik.” „Ez spontán forradalom” – mondom neki. „Milyen forradalom, te bandita! Majd adunk mi neked forradalmat!” És pillanatok alatt mintegy harminc rákosista körülfogott, mindannyian tiszt egyenruhában, orosz automata fegyverekkel készenlétben, és elkezdtek kihallgatni. Az oroszok rám se hederítettek, teljesen hidegen hagyta őket a jelenlétem. Erre én félbeszakítottam ezt a hülye kihallgatást, és erélyesen hozzájuk fordultam: „Azért jöttem, hogy megbeszélésre hívjam önöket.” „Milyen megbeszélésre?” „Mit akarsz, te titoista bandita?” Sértegettek. Körülöttünk orosz egység, tankokkal, mögöttük a tömeg. Idős, fiatal, férfi, nő, minden korosztályból. Egy brutális szóváltás után, emeltebb hangon, dühösen rájuk szólok:

„Látjátok körülöttünk ezt a tömeget?! Tudjátok meg, hogy ti sem vagytok biztonságban. Csak a jeladásomra várnak, és mindannyian a levegőbe röpködtek.” „No, no! Kisebb hanggal!” A tömeg közben körülvette az orosz tankokat. Néhány rákosista tiszt félrehúzódott, és tárgyaltak valamit. Mikor visszajöttek, megparancsolták, hogy a már említett őrség közepébe álljak, és úgy, e pompás kísérettel a községháza nagyterme felé indultunk, tárgyalni. Elfogadták hát meghívásomat. Az orosz katonák még mindig indifferens módon viselkedtek. Menet közben a rákosisták folytatták kihallgatásomat: „Hogyan merészeltél felkelést szítani a magyar állam ellen? Kádár János elnökünk ellen? Tudod te, hogy kicsoda Kádár?” Erre hidegen válaszoltam: „Tudom.” „Honnan tudod?” „Kádár az ideiglenes magyar kormány elnöke. Együtt voltam vele 1949 őszén Rákosi börtönében.” „Hol?” „A Markó utcai második emeleti fegyházban.” „No, no, majd meglátjuk.” Ezek után megpuhultak, és lassan a községházához is értünk. Ekkor megláttam egy ifjút az én pompás kíséretem közelében, Túri Sanyit. Így szóltam hozzá: „Sanyi, én le vagyok tartóztatva.” Erre ez az én tiszteletbeli kíséretem meghökken, de semmit sem mert tenni, mert körülöttünk volt a tömeg, és még erősítés is

érkezett. A község háza nagyterme előtt a mi vezetőségünk tagjai vártak bennünket civilben. Fegyvereik a köpönyegek és a télikabátok alatt voltak elrejtve. A rákosisták egyenruhában és állig felfegyverkezve voltak. Az oroszok a tankoknál maradtak. Megkezdődött a tárgyalás. Egyszerre, minden további nélkül, kezében tartva orosz automata puskáját, felszólal egy kapitányi egyenruhában lévő rákosista tiszt: „Én a koreai háború harcosa vagyok. Tárgyalásunk sorrendje a következő: Azonnal adjatok át nekünk minden fegyvert és lőszeret, és a csöcselék azonnal széledjen szét.” Akart még mondani valamit, de én erélyesen közbeszóltam. „Micsoda? Ez a nép nem csöcselék. Egyenrangú tárgyalás ez vagy valami kihallgatás?” Erre mindkét fél részéről tumultus és zűrzavar kezdődött. Nagy nehezen lecsitítottam a násznépet, és folytathattam mondanivalómat: „Mi egyenrangú tárgyalást akarunk folytatni, és senkinek semmit nem adunk át. A mi egyetlen felettesünk a nép, másoktól semmiféle parancsot nem fogadunk el.” A zűrzavar eltartott egy ideig, utána megegyeztünk, hogy a tanácsháza erkélyén lévő mikrofonon keresztül értesítem a tömeget, hogy mi továbbra is mint rendfenntartók maradunk Dél-Magyarország területén, a nép szépen és békésen távozzon, mindenki a saját családjához. No, de a rákosisták ezzel nemigen voltak megelégedve, menjünk inkább az oroszokhoz. Amíg mi tárgyaltunk, az oroszok közelebb jöttek tankjaikkal a község házához. Elindulunk feljűk, de csak engem kísérnek az oroszokhoz. A tömeg készenlétben várt. Várták a megbeszélte jelt tőlem. Megérkeztünk az orosz páncélcsohag. Kinyílt a felső ajtaja, és megszólal belőle egy vezérkari tiszt: „No sto takoje? (Mit akartok?)” Én oroszul válaszoltam. Annak idején elég jól beszéltem oroszul. Megmagyaráztam neki, hogy ki vagyok, és hogy mi történik itt. Mikor meghallotta, hogy a nép mint rendfenntartó van jelen, nem pedig másféle agresszióban, szinte vidáman válaszolt: „Ták Hárásó! Ták nádá djelaty! (Jól van, jól csináljátok!)” Amikor a rákosisták ezt meghallották, mert köztük is voltak néhányan, akik értettek oroszul, ez nem tetszett nekik, és nem engedték, hogy tovább is oroszul beszéljek. Hamarosan megtalálták soraikban a gimnáziumi orosz tanárt, és ide hívták tolmácsnak. Időközben a nép és a rákosista katonák között megkezdődött a tumultus, összecsapás, de fegyver nélkül, csak úgy, bokszt formájában. A tolmács meg fordította az orosz tiszt és a köztem zajló dialógust. A tiszt újból jóváhagyta a részemről elmondottakat a rendről és a béke fenntartásáról. No de a rákosisták nem értettek ezzel egyet, és morogni kezdtek. Erre az orosz tiszt „Jobb vásu máty!” (ezt már Magyarországon mindenki tudja, mit jelent) és lecsapta feje felett a páncélcsohag ajtaját. Ezután a rákosisták tovább kísérték egy tisztás felé, és ott tartottak hosszabb ideig. Kissé távolabb mentek tőlem és tárgyaltak, az őrizetemre csak néhányan maradtak körülöttem. A szél abból az irányból fújdogált, így foszlányokat hallottam abból, amit beszéltek. Az éjjel el akartak vinni valahova, és ott likvidálni. Alkonyodott. Fialalokból álló, öttágú csoport jött felém, néhányukat meg is

ismertem. Gyermekkori barátaim, akikkel annak idején együtt futballoztunk, rongylabdával. Őrzőim között most orosz katonák is voltak. Amikor ideértek, megkérték a rákosistákat, hogy átadhassák nekem azt a csomagot, amit magukkal hoztak. A rákosisták meghökkentek, és míg gondolkodtak, hogy mit is csináljanak, én átvettem a fehér papírba csomagolt ennivalót: szeletelt szalámit és fehér kenyeret. Erre odajött hozzám egy orosz katona: „Kusáj, kusáj” (Egyél, egyél), mondta. Én hozzáfogtam enni, és őt is megkínáltam, közben egy rákosista kapitány nem engedte meg neki, hogy egyen. Erre azt mondtam neki, hogy csak nyugodtan egyen, nem mérgezett az eledel. Nekem hozták az ifjak, mert meghallották, hogy még ma este továbbmegyek a rákosistákkal tárgyalni, és ma még nem ettem semmit. Eközben távolodó tehergépkocsikat és autóbuszokat indítottak el a mieink, és kiabálni kezdtek, hogy ott viszik a felkelők a fegyvert meg a lőszer! Látván ezt, a rákosisták és az én dicső kíséretem nagyobbik része az autóbuszok és a gépkocsik felé futottak, hogy elkobozzák a zsákmányt. Ez a pár ifjú, aki művészi szervezte meg ezt az egyszerű, de kitűnő stratégiai csatát, minden további nélkül engem karonfogva kivittek pompás kíséretem karmaiból, és csak úgy visszakialtottak a rákosistáknak: „Testvérbarátunk most velünk jön. Majd később visszajön tárgyalni, csak várjátok!” S közben a rákosisták úgy meghökkentek, hogy szóhoz sem jutottak, olyan gyorsan történt az egész. Amíg az állig felfegyverzett rákosisták abroncsában voltam, természetesen az oroszok is itt voltak, és amíg a tömeg a rákosistákkal civakodott, elég hidegvérűen végiggondoltam mindent. Mit csináljak? Ha megadom a megbeszélte jelt, amely a támadás kezdetét jelenti, az egész Battonya égni fog. Rengeteg ártatlan áldozat esett volna el. Kiért? Miért? Ki győzött volna? A halál! Amikor mindezt végiggondoltam, határoztam. Ezt a meggondolatlan szörnyűséget nem engedhetem meg magamnak, még életem árán sem. Akkor inkább én essek áldozatul. Én még nőtlen vagyok. Sokkal kisebb lesz a kár és a veszteség, ha csak én leszek az áldozata ennek az emberi gyarlóságnak. És nem adtam meg a megbeszélte jelt. A Mindenható így határozott velem. És meg is mutatta, hogy a legegyszerűbb módon, minden veszteség nélkül bonyolította le ezt az emberileg gyarló és megoldhatatlan problémát. Ha egyedül nem tudsz valamit becsületesen elvégezni, végrehajtani, megoldani, akkor kérj segítséget. Mindig lesz, aki segíteni fog. Ezután az ifjakkal elmentünk a mi vezetőségünkhöz. Mindnyájan együtt voltunk. Útközben az ifjak jó kedvvel, szinte viccesen mondták, hogy milyen jól sikerült ez az egyszerű háborús taktika. Amikor a mieinkhez érkeztünk, mindnyájan megörültek. Senki sem ment haza. Tudni akarták, hogy mi lesz velem és ezzel az egész céccal. Elmondták, hogy vezetőségünkől öt személyt letartóztattak a rákosisták, és a rendőrlaktanyába vitték őket. Erre én igen érzékenyen reagáltam: „Néptársaim! Senki ne menjen haza.” „Nem is ment ez ideig senki, mert vártunk téged” – mondták. „Járőrök, küldöncök, mindenki a néptömegek közé. Mindnyájan

a rendőrlaktanyába megyünk, kiszabadítani néptársainkat. Mindenki becsületesen végezze feladatát! Indulunk!” Ebben a tumultusban élém állt egy jól öltözött, kb. 38 éves ember, civil ruhában, bemutatkozott, békéscsabai lakos, katonás formában jelentést tett: „Néptárs, parancsnok! Én vagyok az ön nyolc tagból álló személyi őrségének a parancsnoka. Vegye ezt tudomásul! Mi őrizzük önt, és mindenre készenlétben állunk.” Ebben a nagy elfoglaltságban azt sem tudom, hol a fejem, e forró percekben ez a gesztus meglepett. Csak annyit válaszoltam neki: „Köszönöm polgártársaim. Nem kell ez nekem. Ti legyetek jó polgártársak, nekem pedig, ahogy lesz.” Ezután mindnyájan a rendőrlaktanyába indultunk. A nép és a rákosisták között tovább folyt a csata, de még mindig fegyver nélkül. Társaimmal együtt igyekeztünk a forrófejűeket csillapítani. Az oroszok nem avatkoztak be semmibe. Amikor a néptömeg a rendőrlaktanyához ért, a bejárati oldal erős őrséggel volt biztosítva. Itt nem bírtunk bemenni, de hamarosan találtunk megoldást a szomszédos utca felől, ahol behatoltunk, és kiszabadítottuk vezetőségünk öt tagját. Küldöncök által értesítettük néptömegeinket erről, és amikor meglátták őket, hogy itt vannak velünk, a mieink abba hagyták az ökölvívó csatát (verekedést), és kiadtuk a parancsot, hogy mindenki menjen haza, illetve a rejtekhelyére, mert az idő is éjfél felé járt már akkor. A küldöncök gyorsan értesítették a népet, és mindenki hazament. Még az éjjel megkezdődtek a letartóztatások. A rákosisták, most Kádár leple alatt és az oroszok támogatása mellett, embertelen retorziókat hajtottak végre. Hiába mentünk mi az oroszokhoz panaszra és megbeszélésekre a béke és a rend fenntartása érdekében, semmit sem ért. Az oroszok úgy viselkedtek kétszínűen, hogy nem avatkoztak be az események menetébe, de mégis megengedték, hogy a rákosisták csináljanak, amit akarnak.

1956. december vége felé, természetesen az oroszok segítségével, Kádárék az egész országban megerősítették hatalmukat, és mindenfelé nagyméretű kilengéseket és letartóztatásokat hajtottak végre, főleg a Tiszántúlon és a Viharsarokban. Ezek után én még mindig az oroszokhoz akartam menni tárgyalni, de ifjúságunk tagjai, akik még az éjjel megtudták, hogy kiket tartóztattak le a mieink közül, nem engedtek. Elrejtettek, mert megtudták, hogy a rákosisták kiadták a körözést ellenem, és mindenütt kerestek. Beláttam, hogy semmit sem tehetünk, és megbeszéltük vezetőségünkkel, hogy egyelőre illegalitásba vonulunk. Az utánam való körözés egyre fokozódott, de mi éjjel mégis találkoztunk, és tanulmányoztuk a helyzetet. Igen szigorú méreteket hoztak a rákosisták a felkelés résztvevőire. A mieink éjjel hozzám jöttek tanácsért, hogy mitévők legyenek. Olyan utasítást adtam nekik, hogy rejtsek el a fegyvereiket, és meneküljön, ki merre lát. A felkelés vérbe van fojtva. Hiába sikerült országunk egy részét a vérengzéstől és a rombolástól megmentenem, országszerte a brutális erőszak győzött. A Birkással való megbeszélésem is csődöt mondott. Seholy semmi bizalom részünkre nem volt. Kádárékkal mi

meg tudtuk volna találni a megértést továbbra is, de mit ért volna, amikor szerte az országban a rákosisták uralkodtak. Illegalitásban voltunk sokáig. No a hideg tél is megnehezítette helyzetünket, és másképpen kellett határozni. Be is dobtuk a politikai csalétket a közönségbe, hogy én Ausztriából jelentkeztem. A rákosista düh kissé csillapodott, de a szadista felszámolókat azért folytatták. Azok is megszenvedték ezt, akik csupán szimpatizánsai voltak a felkelésnek. Ezek nem bujdostak el, arra gondolva, hogy nem bűnösök, no de kímélet senki részére nem volt. A kémhálózat igen jól dolgozott, mindenről tudtam. Kádár kormánya átvette az országban a teljes hatalmat. A mieink közül, aki csak tehetett, elrejtőzött vagy külföldre emigrált. Én is, rejtőzködve, teljesen magamra maradtam, mint utolsó golyószórós, golyószóró nélkül. Egyedül barangolok szerte az országban. Jó lenne Birkással találkozni, hiszen vele mindig megtaláltam a közös nyelvet, azaz megértést, és elmenni Kádárhoz, ahogy megbeszéltük. Őt viszont sehhol sem találok. Barangolásom során időnként rábukkanok azokra, akik országszerte keresnek, a pufajkásokra főleg, de minden alkalommal előbb veszem észre őket, és azonnal lelépek. Egy részük falumbeli, könnyen rájuk ismerek. Békéscsabán Kalász Gyurkára, arra az őrnagyira öltözött manusztra is rábukkanok, aki letartóztatott és likvidálni akart, de ismét én vettem őt észre előbb, és leléptem. Jól álcáztam magam, így nem ismert meg. Olyan sötét gondolatok is előjöttek, hogy önként adjam meg magam, hiszen senkinek semmi rosszat nem tettem. Amit lehetett, azt megmentettük: emberi életeket, falvakat, városokat. De ez mégsem lehet okos határozat. Háború, forradalom – van. Jól ismerem a rákosistákat. Ők még a saját apjukat sem kímélnék, amikor a földi poros és piszkos hatalomról van szó. Magamban gondolkodva: szégyellem magam, hogy én még élek, amikor tudom, hogy barátaim és polgártársaim elesetek, vagy valahol kínzófalak között rothadnak. Tudom, hogy szófogadók, és hüek voltak hozzám. Hányszor, de hányszor mentettek meg a biztos haláltól! Békéscsabára utazom, hátha sikerül ismeretség által valakit kiszabadítani a börtönből. A mieinknek a zöme ott volt bezárva. A főbejárnál az őrség, persze, aki nem ismert, könyörtelenül elzavart. Idegeneknek tilos a bemenet. Az övéiken kívül oda senki be nem mehetett. Nagy Imréék is eltűntek a jugoszláv követségről, és Magyarországról is. Most látom, hogy valóban minden elveszett. December utolsó napjait éledegelem, magányosan, elhagyatottan. Senki sem mer már rejtegetni. Erős télidő volt, nagy hótakaróval, a határban bujdokolni tovább nem lehetett. Így élni nem méltó, de gyáván meghalni hülyeség lenne. Barátaim közül sokan disszidáltak. Egyesek Ausztriába, Németországba, Amerikába, mások Jugoszláviába mentek. Emésztettek a gondolatok: senkinek semmi rosszat nem tettem. Egy igaz szocializmusért harcoltam, „krisztusi” szocializmusért – szó szerint mondván! Az egész világ emberiségének jobblétéért. Arra is gondoltam már, hogy Jugoszláviába menjek. Mégis, mit fognak gondolni rólam? A mieink elfogad-

nának. Miért ne! Hiszen azért a szocializmusért is harcoltam. Jugoszláviában sokan ismernek. De mégis, mit fognak gondolni rólam? Mi van veled, Jovan? Egyik háborúból a másikba? Egyik frontról a másikra, csakhogy ne legyen nyugtod? Óh, elegendem van mindenből, még ebből a meditálásból is. Eszembe jutnak egy kitűnő jugoszláv költőnek sorai, Petar Preradović versének egyik versszaka: „Hazám, anyám, szerencsém, / Hozzád indul a te fiacskád, / Hátárodban adj néki temetőt, / Virággal díszítsd temetőjét!”

Végre elhatároztam, megyek népemhez, amelynek egy porszeme én is vagyok, melyet réges-régen elfűjt a török dúlásnak szele szerte idegenbe. Megyek őshazám rögéhez, melyhez testileg, vérileg tartozom, hiszen más nem is lehetek. Honfi kötelességemet teljes egészében nem tudtam végrehajtani, de mégsem vallok szégyent becsületes harcomért. Politikailag legyőzött vagyok, de erkölcsileg nem, mert megtettem azt, amit humánus felfogással megtehettem. Megmentettem az emberek életét és falvak, városok biztonságát. Ez nekem, ha mást nem is, szatiszfakciót – becsületkielégítést – jelent. Ahol tevékenykedtem, harcoltam, vezető voltam, egyetlen emberi áldozat sem történt, egyetlen ház sem dőlt össze. Ezért (persze, hogy nem ezért, hanem a hatalomért, amelyet a rákosisták, embertelen viselkedésük miatt, elvesztettek) engem harmadszor is halálra ítélték, azzal, hogy a battonyai hősök terén felakasztanak, majd máglyán elégetnek, hogy ezzel is megfélemlítsék a népet. Én ezt is pontosan megtudtam, hiszen a kémhálózat ilyen körülmények között is kitűnően végzi a feladatát. Persze, ezt csak akkor csinálták volna meg velem, hogyha megtaláltak volna. Szerencsém volt, hogy nem kerültem a karmaik közé. Utamat Békéscsabáról, kerülő úton, Szeged felé vettem. Akár gyalog, akár vonaton, de csak éjjel utaztam. Nyugodtan ülök én a vonaton (persze, ilyen esetben mennyire lehet nyugodt az ember), éjfél tájt egyszer csak benyit a vagonba egy őrnagy, két honvéd kíséretében: „Készítsék elő személyazonossági igazolványukat!” Egy kicsit meglepődtem. Mi lesz most? Nálam semmiféle hamis irat nincs, nálam minden legális. A körözés ellenem érvényben van. Semmit sem tehetek. Az ablakon kiugrani, éjfél tájban, igen veszélyes. Ülök az ablak mellett, és úgy teszek, mintha aludnék, de az egyik szemem a katonákra figyel. Odaérnek hozzám: „Kérem az igazolványát!” Teljesen hidegen és álmosan odanyújtom neki a személyazonossági igazolványomat, és minden pillanatban várom, hogy azt mondja: „A nép nevében...” stb. Az őrnagy elveszi tőlem az igazolványt, belepillant, forgatja, végiglapozza, nézi a fényképet, majd ismét forgatja a lapokat, és töprengeni látszik. Minden pillanatban várom, hogy letartóztasson. Egyszerre az orrom előtt látom az igazolványomat. Flegmán, álmosan átveszem, és alszom tovább. Vagonunkban befejeződött az ellenőrzés, a katonák továbbmentek. Azon gondolkodom, miért tartott oly sokáig az én igazolványom ellenőrzése, hiszen a többieknél gyorsan ment. Eszembe jutott a válasz. Ez az őrnagy valószínűleg szimpatizál a forradalommal, és ezért nem tartóztatott

le. Nyugodtan utazom tovább, megérkezem Szegedre. Egy barátomnál itt is találok rejtkehelyet. Itt is rábukkanok a pufajkásokra, földiekre, akik keresnek, de ugyanúgy, mint eddig, mielőtt még felismernének, lelépek.

És így utazva szinte érzem, hogy ez az utam talán az utolsó utazásom Magyarországon. Ahogy írom ezeket a sorokat, mintha a csehszlovák filmet, a Dobri voják Švejk, a Švejk, a jó katonát látnám, azzal, hogy az csak film, de ez, amit én átéltem, az igazi emberi tragédia. Az utolsó magyarországi napjaimat Szegeden töltöttem. Itt találkoztam titkárommal a forradalomból, az ifjúsági titkárral és a jegyzőikkel. Ők is emigrálni készülnek. Megbeszéljük tervünket. Valamennyien Jugoszláviába megyünk. Én elmentem a jugoszláv határig, hogy kivizsgáljam a helyzetet. Nem volt a legjobb. A szögesdrót a határsávon végig le van szedve. A fehér hólepel az őrség tornyaiból biztosítja a jó kilátást. A magyar határon két őrség is van, magyar és orosz, plusz a túlsó oldalon a jugoszláv. Egyébként minden rendben van. Három nap múlva visszajöttem Szegedre. A Jégkunyhó cukrászdában találkoztunk. Beszámoltam útítársaimnak. Ők azt mondják, hogy találtak egy professzionális vezetőt, aki jó pénzéért átvisz bennünket a jugoszláv határig. Jól van, így kisebb lesz az én felelősségem. Őt ember fejéről van szó. Megszereztük a 4000 forintot és a fehér, finom férfi ruhaanyagot és más dolgokat. Megvan már az utazási felszerelésünk is, ami ehhez a nemigen kellemes téli, üdülő utazáshoz szükséges. Indulásunk időpontja 1956 szilvesztere, a Jégkunyhóból egy öreg, lestrapált autóval vágunk neki az útnak. Azt a kb. 15 kilométert az utolsó magyar határ menti faluig, Tervárig, gyorsan megtettük. Itt a falu közepén, a templom közelében egy csupasz sövénybokorban bújtunk el, persze, a jól felkészült határ menti ember, a svercer utasítására. Azt mondja, fél óra múlva a második csoport is meg fog érkezni. És akkor irány, fehér hósvatagban, Jugoszlávia. Borzalmas hóvihar volt akkor éjszaka. No, de közben mi történt. Epp hogy csak elrejtőztünk abban az átlátszó sövénybokorban, messziről halljuk már az öttagú határőr csizmáinak dobogását, amelyek úgy éjfél tájban rohamosan közeledtek felénk. Most rá..., hogy ne mondjam magyarul (gondoljuk magunkban). Még a lélegzetünket is visszatartjuk, és várjuk, hogy mi lesz, ha ideérnek. Arról beszélgettek nagyban, hogy alig várják már, hogy megérkezzenek a laktanyájukba, s hogy megünnepeljék a szilvesztert és az újévet. A hőmérő higanyszála igen alacsony fokon volt. Elmentek mellettünk, és nem vettek észre bennünket. Nemsokára megérkezett a második csoport is. Elindultunk a jugoszláv határ felé. Innen három kilométerre van. Amikor kimentünk a faluból, felhúztuk a fehér lepelöltönyt és a fehér sapkát. Jól voltunk álcázva. Vezetőnk utasítása szerint mindenki elfoglalta a helyét. Ezt a három kilométert kúszva tettük meg, vezetőnk néma kézjelére figyelve. A nyílt terep szaharai sivatagra hasonlított, azzal a különbséggel, hogy ez fehér volt. Éjfél után kb. 3 órakor megérkeztünk célunkhoz. A fehér lepelöltönyt és a sapkát visszaadtuk vezetőnknek, és megkaptuk az utolsó útbaigazítást: „Ne

térjetelek le jobbra, se balra, mert itt a határ kanyarog. Könnyen megtörténhet, hogy visszakerültök Magyarországra. Csak egyenesen menjetek.” Boldogabb új esztendő kívánva elbúcsúztunk vezetőnktől, és irány Jugoszlávia. Közé-
lünkben semmit sem láttunk, csak a fehér hótakarót és a kék eget. Spontán átveszem a vezetést: „Utánam, előre!” Most már lábon és minél gyorsabban. De merre van most az a csak előre, mert iránytűnk nincs. Erre a végtelen fehér sivatagra nem számítottunk. A zivatar, a szél úgy fúj, hogy majd elsodort bennünket. Na, sebaj, csak hogy a veszélyen túl vagyunk. „Csak utánam, előre” – hangzik most az én parancsszavam. Sokat gyalogoltunk, szaladtunk. Elfáradtunk, alig lélegeztünk, mert hóviharban futni igen nehéz. Rábuk-
kantunk egy sor szárkúpra. Izzadtan, fáradtan a nagy ideg feszültségtől is, nem bírjuk tovább ezt az iramot. Elhangzott a vezényszó: „Állj!” Leültünk egy szárkúp tövébe, elővettem kis kofferemet, melyet az anyám küldött. Ki-
nyitom, egy üveg pálinka van benne, amit én főztem, amikor még otthon voltam, aztán kolbász meg kenyér. Boldog új évet kívánok útítársaimnak, és megkínálom őket is e szilveszteri vacsorával. A hóvihar és a zivatar helyette-
sítette az újévi zenét. Le sem lehet írni azt a zenét, amit a természet tud nyújtani az embernek, még ilyen esetben is. Az idő éjféli és virradat között volt. Ez ünnepe után kissé nyugodtabb ütemben folytattuk utunkat. Útirányunk csak egyenesen előre. Egyszerre távolból egy sötét pontot vettünk észre, és egyenesen feléje tartottunk. Elhatároztuk, hogy toronyiránt oda megyünk, és amit a jó Isten ad. Kimerültek voltunk, inkább a nagy idegmegrázkódta-
tástól, mint a nagy úttól. Hajnaltájban megérkeztünk ahhoz a sötét ponthoz, amely egy nagy tanya volt. Eléjük jött néhány szép, nagy farkaskutya, ame-
lyek eléggé veszélyesek voltak. Az útítársaim szétszaladtak, és elbújtak a tanya épületei körül. Én egyenest az épület bejáratához mentem, mellette volt egy nagy ablak. Bekopogtattam az ablakon. Bizonyos idő után meggyulladt a petróleumlámpa, és a gazda, lámpával a kezében, jött felém. Kikiáltott, hogy „Ki az?” Az első szavaim ezek voltak: „Ez Jugoszlávia vagy Magyarország?” Mert nem voltunk biztosak abban a jelszóban, hogy előre utánam. A tanya tulajdonosa álmosan válaszolt: „Jugoszlávia, Jugoszlávia!” és kinyitotta az aj-
tót. Elégedetten köszöntöttem, és idehívtam útítársaimat is. Igen kedves volt részünkre ennek a ház-, illetve tanyatulajdonos magyar hangzású szava, mert mindjárt észrevettem, hogy magyar anyanyelvű ember. Kölcsönös bemutatkozásunk után behívott bennünket a házba. Elnézést kértünk a kora reggeli zavarásért, melyet a gazda már mindennapinak tartott. „Már megszoktuk ezt a zavarást, amióta Magyarországon zavargások vannak” – mondta. Most kellemesen elbeszélgettünk a gazdával, reggelig, amikor a gazda azt mondta nekünk: „Maradjanak itt, amíg én visszajövök.” Egy idő után gazda urunk visszajött, s vele együtt egy jugoszláv őrmester is. Amikor megláttuk, hogy valóban Jugoszlávia katonája áll előttünk, én meglepődéssel köszöntöttem őt. Bemutattam útítársaimat, és ők is köszöntöttek. Aztán beszélgettünk.

„Mi Magyarországról jöttünk.” „Jól van, elvtársak. Mostanában sűrűn vannak vendégeink Magyarországról.” Közben megkínáltam mindenkit a szilveszteri vacsora maradékával, utána a jugoszláv őrmester megkért bennünket, menjünk vele a határőrségi laktanyába. Fölsorakoztunk egyesével, ahogy az ilyen esetekben illik, amikor fegyveres katona kíséretében vagyunk. Erre ő azt mondja: „Jöjjenek mellettem, így útközben is beszélgethetünk.” Ez a katonai gesztus igen kellemesen lepett meg bennünket, és a határőrségi laktanyáig barátságosan elbeszélgettünk. És megérkeztünk a jugoszláv határ menti községbe, Gyálába.

Ez a magyarországi emlékiratkönyvemnek a tartalma. Ugyanennyi szövegből áll a jugoszláviai része is. János bácsi.

Közzéteszi DORMÁN László

Amikor Faludy György 1989 májusában Újvidéken járt, találkozott egykori rabtársával, Gruncsity János avagy Jovan Gruncić magyarországi szerb tanítóval. Hornyik Miklós házigazda hívta ki a közönség sorából János bácsit. Faludy számára ez a találkozás meglepetés volt. A két öreg, három és fél évtized múltán, a színpadon összeölelkezett. Együtt voltak Kistarcsán a börtönben és Recsken, a haláltáborban. János bácsi elmesélte, hogy Recsken kőfejtés közben egy nagy kő a lábára esett, és ez annyira fájtn neki, hogy meg akart halni. Faludy tartotta benne a lelket